

אורתיות מחכימורת

- גליון ב' -

י"ל ע"י סטאטל - פרוייקט פיקוח הסת"ם העולמי
בראשות ובהכוונת הגאונים הג"ר משה אורי בלוי שליט"א, הג"ר חיים שפרלינג שליט"א,
הג"ר יעקב זיונס שליט"א, הג"ר דן בריקר שליט"א והג"ר ראובן מנדלוביץ שליט"א

שאלת חכם

שאלות אקטואליות שעלו על שולחנם
של רבני 'בית ההוראה' של סטאטל

לכלר אומן

טיפ לשיפור הכתיבה
מאת הרב י. שרייבר
מכון 'כתב מלכות'

מהי אות נאה וכיצד היא נכתבת?

אות נאה הינה אות שיש לה בהירות עם מידים שקולים ושרטוטים עדינים. יופיה יקבע במידה רבה על ידי צורתה הפנימית כלומר צורת הלובן שהיא מקיפה. כשאנו מתבוננים באות ורוצים לכתובה, אנו צריכים להתבונן לא רק על קווייה החשורים אלה גם על חללה הלבן הפנימי והחיצוני.

הסוד הגדול טמון בגישה לכתובה היא היכר לת של הסופר להיות מודע לחלל הלבן, לתכנן אותו מבעוד מועד ולהשתמש בו כדי להעשיר את הכתיבה. הוא אחד הכלים החשובים שיש לפתח.

וביום

האם יש בכח המ"ם סתומה להציל את הוי"ו שלפניה, או לא?
תשובת הג"ר יעקב אליעזר הלוי זיונס שליט"א:

הנה אף דק"ל כהדרכי נועם (ש"ת אהע"ז סי' ג'), שיש לדון את האותיות הפשוטות לפי גובה שאר האותיות שבתיה. אך בנידון דידן שרק האותיות שלאחר האות המסופקת הן ארוכות, יש לדון האם אכן יש כאן צורת ו'. עוד יש לדון אף אם נאמר שיש כאן צורת ו' משום פסול 'שלא כסדרן'. שמכיון שבשעת הכתיבה הוי"ו היתה ארוכה מאד, וכלפי החלק הראשון של התיבה היה נראה כאילו כתב תיבת 'בין' ורק לאחר שנכתבה המ"ם סתומה, רק אז חזרה הנ"ן פשוטה ונעשתה לוי"ו ע"י המ"ם שאחריה שגובהה הוא כגובה הוי"ו. א"כ יש לדון דהוי שלא כסדרן, שהרי צורתה נעשית רק ע"י כתיבת האות שאחריה.

אמנם יש לדון להקל בזה להרחיב את דין הדרכי נועם ולדון את האות המסופקת לפי גובה כל השורה כולה, ולא רק לפי התיבה שכתובה בה האות המסופקת. ואם לפי ערך שאר האותיות שבשיטה אין הוי"ו ארוכה כל כך, יש לומר שבעת כתיבת הוי"ו כבר היתה צורתה עליה.

עוד יש לתלות נידון זה בפלוגתת האחרונים בדין אותיות שנכתבו בבת אחת, האם יש בזה משום שלא כסדרן. שהרי בנידון דידן כתיבת הוי"ו והמ"ם סתומה שאחריה נעשו בבת אחת. ולהסוברים שכתובה בבת אחת נחשבת כסדרן, א"כ לכאורה יש בכח המ"ם להציל את הוי"ו.

עוד יתכן לומר שגם להסוברים שכתובה בבת אחת לא חשיב כסדרן, אך בנידון דידן קיל טפי, שהרי כבר בשעת כתיבת חצי המ"ם סתומה, כבר נעשית צורת הוי"ו. שהרי דרך הסופרים שכותבים תחילה רי"ש, ואח"כ משלימים אותה למ"ם סתומה.

ובין

וא"כ יתכן שכבר בעת כתיבת הרי"ש הארוכה נעשית צורת הוי"ו. שהרי לפי ערך הרי"ש היא כבר נראית וי"ו, וא"כ הוי רק מקצת אות שלא כסדרן. וא"כ דין זה תלוי בחלוקת הפוסקים¹ בדין מקצת אות שלא כסדרן. אמנם אפילו בספר תורה שאין בו משום שלא כסדרן, עדיין יש לדון בזה משום חק תוכות ע"י כתיבה, שהרי צורת האות נעשית ע"י כתיבת אות אחרת². וצריך לומר דכיון שצורת האותיות תלויה באורך שאר האותיות שבאותו הכתב, לא דנים שמעשה כתיבת שאר האותיות הוא הפועל את צורת האותיות הפשוטות שבאותו הכתב. אלא שצורת האות מיתלי תלי וקאי בכתיבת שאר האותיות. דהיינו שבכל פעם כשכותב אות ו' או ז' וכדומה צורת האות מיתלת תליה היאך ימשיך לכתוב את שאר האותיות. שאם יכתוב אותיות ארוכות תהא ו' או ז' ואם יכתוב אותיות קצרות תהא ו' פשוטה. אך עדיין נחשב הדבר שמעשה כתיבת האות הוא היוצר את צורתה ודו"ק.

ולדינא: קשה להקל בזה, כיון שפשוט הסברה היא שהוי"ו היתה ארוכה משיעורה בשעת כתיבתה, ונכתשה אח"כ, ואין בכל הסברות הנ"ל דבר מוחלט להכשיר.

1 אמנם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמצדדים את אורך שאר האותיות רק עד גבול מסוים. (מובא במשנת מרדכי צורת אות ו' הערה ל')
2 עיינין במגן אברהם (סימן ל"ב סי' ג') דפסל כתיבת תפילין בדפוס משום דאי אפשר לצמצם שיעוריה בבת אחת ממש, דשמן יקדים אות אחת לחברתה. וממה דהוצרך המגן אברהם לאתויי להא דשמן יקדים אות לחברתה, מוכח דבבת אחת חשיב כסדרן. אמנם בדעת קדושים (סי' רע"ו סי' ה'), כתב שבבת אחת לא חשיב כסדרן. ועיינין עוד במנחת חינוך (מצוה תל"ז אות ו'). שכתב להדיא שכתבת בן קמצר חשיב כסדרן. ועיינין עוד בשו"ת 'דובב מישרים' (סימן י"ח אות ג').
3 ונחלקו בזה הפרי מגדים (בהקדמה להלכות תפילין נדפס באשל אברהם סוף סימן ל"ב), והאבני נזר (אור"ח סימן י'), והמשנה ברורה בהקדמת המשנת סופרים' פסק בפשוט להקל כחפרי מגדים.
4 מקור דין זה למדוהו הפוסקים ממורה"ש (חלק ב' סימן ל"ב), עיינין בקצת הסופר (לשכת הסופר חקירה ג'), שכתב שכשיצא את צורת האות ע"י כתיבת אות אחרת חשיב הוי כמו חק תוכות ופסול וכן כתב בפשוטות המקדש מעט (סימן ל"ב סי' קל"ב). בשו"ת אבני נזר (אור"ח סימן ג' סי' ק"ג) ואף שיש אחרונים שחלקו על זה, עיינין בשו"ת מדרש"ג (חלק א' יור"ד סימן כ"ט), ובמשנת הסופר (ב' ציור הסופר' סימן ז' סעיף ח' ז"ה 'לתוך חלל אות'), דקדק מדברי רעק"א (שו"ת תניאן סימן כ"ז), שהיקל בזה אך לדינא מסקי (שם ד"ה שלא יכנס) דאין להקל נגד גדולי הפוסקים. וכן פסק במשנת מרדכי (סימן ל"ב סעיף כ"ח).

אותיות פורחות

צורת האות ב' פסול ביתי"ן כפי"ן

מקור פסול זה מבואר בגמרא (שבת ק"ג:), שלא יעשה 'ביתי"ן כפי"ן', כלומר שהפרש בין כ"ף לבי"ת הוא שהכ"ף היא עגולה, ואילו הבי"ת מרובעת. ואם יעגל את הבי"ת פסולה. וכתב התיקון תפילין שלכן צריך לעשות לה עקב למטה כי העקב מראה שהיא בי"ת ולא כ"ף¹. אמנם באלפא ביתא (הארוך), משמע שטעם עשיית העקב היא על פי הסוד משום שצורתה כצורת דל"ת תוך גרון של וי"ו (ציור 2)².

ודנו הפוסקים מה יהיה הדין אם עשה בי"ת מרובעת בלי עקב (ציור 3) האם העקב מעכב, או שמספיק מה שהיא מרובעת ולא עגולה. והנה לדעת האלפא ביתא פשוט שהעקב אינו מעיקר צורתה ואינו רק לכתחילה, וגם לשיטת התיקון תפילין אפשר לומר שהעקב הוא לרווחא דמלתא להרחיקה מצורת כ"ף, אך גם כשאין לה עקב עדיין צורת בי"ת עליה.

ובמשנת סופרים (אות ב' שער הציון ס"ק ו'), הביא מהחתם סופר (יור"ד סימן רס"ה) שאין לפסול בי"ת בלי עקב. אבל המקדש מעט (קונטרס הא"ב אות ב' ס"ק ז') כתב שאם אין לה עקב צריך להראותה לתינוק. וזו חומרא גדולה לדינא, משום שהתינוקות שלנו אינם מכירים בי"ת בלי עקב ולעולם לא ימצא תינוק שיקראנה בי"ת.

ולדינא כתבו פוסקי זמננו³ שיש לחלק בין אם עשה הבי"ת בזוית פשוטה (ציור 3) שיש לחוש לדעת המקדש מעט ולהצריך תינוק, לבין אם עשה בזוית חדה (ציור 4) שיש לסמוך על החתם סופר שהביא המשנה ברורה שצורתה עליה גם בלא שאלת תינוק, אמנם גם באופן זה צריך לתקנה ולהוסיף לה עקב כראוי.

ועוד כתב המשנת מרדכי⁴ שאם עשה עקב דק בעובי קוץ בלבד (ציור 5) אין מועיל קוץ זה להיחשב כעקב, ונחשבת כזוית פשוטה בלבד. [ולא יועיל מה שהתינוק יקראנה בי"ת ע"י עוקץ זה, כי צריך שהכרת התינוק תהא על ידי איברי האות עצמם ולא על פי העוקצים⁵]. וזה דבר מצוי מאד שהסופר מצמצם את עובי העקב מחמת שהיא סמוכה לדל"ת או רי"ש וחושש שיכנס העקב בחללן. אמנם אם יש עובי לקוץ ונראה כעין משולש פעמים שמועיל להיחשב כעקב ויעשה שאלת חכם.

ואם העקב משופע ואוכל' מהזוית (ציור 6) בזה לכר"ע אין להכשיר, משום שהאלכסון נידון כעגול והרי היא עגולה למטה ככ"ף ופסולה.

1 וכן כתב המקדש מעט (קונטרס הא"ב אות ב' ס"ק ב') ובגידולי הקדש (כלל ט"ו אות כ"ו), שדך העקב הוא כדי להבדילה מצורת כ"ף.
2 וכן הועתק בלבוש ובשו"ע הגר"ז ובקטת הסופר ובמשנת סופרים שהעקב הוא רק על פי קבלה.
3 יעויין במשנת הסופר (סימן ה' ס"ק כ"ב ובביאור הסופר שם), ובמשנת מרדכי (צורת אות ב' אות ג').
4 שם אות ד'.
5 כמבואר בגידולי הקדש (כלל ט"ו ס"ק י'), בשם ה'נדע ביהודה' (מהדו"ק חלק יור"ד סימן ע"ח ד"ה 'אמנם'), דלא מהני היכר תינוק רק באופן שהוא מכיר את צורת האות ע"י איברי האות עצמם ולא ע"י קוצין ותנין.

צורות האותיות מתוך הספר מקדש מעט מהדורת 'סימא דקדושה'

למיטפת

תשובות נבחרות לשאלה מהעלון הקודם:
האם היא כשרה לוי"ו או שצורתה השתנתה לזי"ן?

א. לפענ"ד אי אפשר להכשיר, כי אע"ג שבמקדש מעט (אות וי"ו ס"ק א') לכאורה יש מקום לדייק שיתעיל תינוק וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סי' ה'), אבל כאן לכאורה יותר חמור מהציור בשו"ת כי ידוע שבעבר כתבו ראש זי"ן בשיפוע וכביאורו של הר"ם בנעט בשיטת היראים בענין תנן שעטנ"ז ג"ץ ונידו"ד יש לו דמיון לציור זה. ולהכשיר ע"י תינוק לכאורה לא יתכן כיון שתינוק שלנו אינו בקי בתמונה של זי"ן עם ראש עקום להכריע שבנידו"ד אין לו צורה כזאת.
ב. מרן בעל השבט הלוי (חלק ה' סי' ה') מיקל ומתיר ע"פ תינוק אבל ראיתי במשנת מרדכי (צורת אות ו' אות מ"א), להחמיר בזה ולפסול.

תמונת הסוגייה

תמונות עדכניות מ'לשכת ההגהה' של סטאמ"פ

בצ"כ

האם מותר להפריד את הדיבוק?

תשובות למדור זה ניתן לשלוח למייל:

s800201151@gmail.com (לציין בשורת הנשוא 'תמונת הסוגייה')

תגובות נבחרות יפורסמו בעז"ה בגליון הבא.

סטאמ"פ הינו ארגון ראשון מסוגו העוסק בפיקוח על מוצרי סת"ם. מוצרי הסת"ם שתחת פיקוחנו נכתבים ע"י סופרי-סטאמ"פ, עם קלף ודיו שמאשרים על ידינו, עוברים הגהה כפולה על ידי שני מגייה-סטאמ"פ ושתי הגהות מחשב, ולבסוף מאושרים ומוחתמים על ידינו. ארגון סטאמ"פ פועל ללא מטרת רווח ועומד תחת עינם הפקוחה של גדולי הרבנים בתחום הסת"ם.

אישור והחתמת מוצרי סת"ם | לשכת הגהה | הכשרת מגייהם | בית הוראה | ליווי סופרים

שעות קבלת קהל בבית ההוראה: א-ה 15:15-15:45 שמואל הנביא 90 ירושלים.

מספר טלפון: 1800201151 | מייל: s800201151@gmail.com

להרשמה לקבלת העלון לחץ כאן <<

